

HUSITSKÉ VÁLKY

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

*Ná Obraz Adistra Jana Husy/
mučedníka Božího.*

Jan Zuzka 3

Palichu

R aoz qsi bozi boyowmer 106. ||
a zalona goho ~ ~ ~

HUSITSKÉ VÁLKY

*Hæc fuit effigies quondam uenerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

*Na Obraz Adistra Jana Husy/
Mučedníka Božého.*

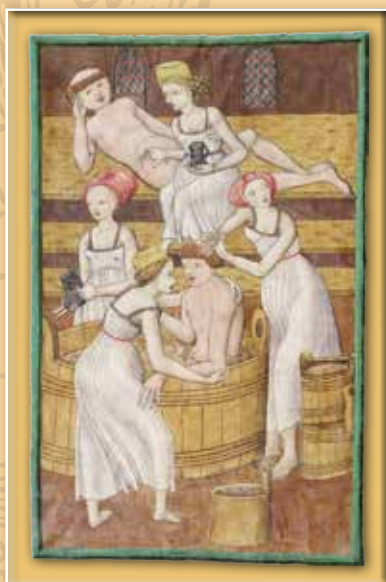

HUSITSKÉ VÁLKY

Satan rozdává odpustky, *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 71v.

„Šelma“ z apokalypsy přejímá moc nad církví, *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 69r.

Mniši s lazebnicemi, *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 78v.

Předhusitské Čechy – klid před bouří

Kořeny husitství a souvisejících husitských válek vyrůstaly přibližně od roku 1390 jako výsledek průsečíku několika faktorů. Církev jako bohatá a ve světské oblasti mocná organizace se v očích věřících postupně vzdalovala ideálům evangelia, které sama hlásala. Tento náhled podporovala záliba duchovních v luxusu spolu s rozličnými nešvary – hromaděním církevních obročí, nemravným životem kněží, vydržováním konkubín a rozličnými poplatky vymáhanými za církevní úkony. Papežské schizma existenci dvojpapežství (od 1378) a následně až trojpapežství (od 1409) pouze přilévalo oleje do ohně a probouzelo i úvahy o blížícím se konci světa.

Autoritou královského majestátu nepřilíš aktivního Václava IV. otrásla akce české panské jednoty, která roku 1393 panovníka zajala a dočasně věznila. Na Moravě probíhaly od roku 1381 takzvané markrabské války mezi Václavovými bratry Joštem a Prokopem o dědictví po bratrovi Janu Soběslavovi. Po ukončení konfliktu v roce 1405 vznikly z čerstvě propuštěných žoldnéřů nové loupeživé družiny.

Na náladách a obecných obavách obyvatelstva se v globálním měřítku podepsal také dopad několika morových epidemií, celkově méně příznivé klima ovlivněné takzvanou malou dobou ledovou a s ní související neúroda a opakující se hladomor.

Český král Václav IV. – ilustrace podle busty na Staroměstské mostecké věži v Praze (c. 1370–1390)

Mistr Jan Hus – idealizovaná podoba podle Jana Vilímka

Na Obraz Mistra Jana Husy/
Mučedníka Božího.

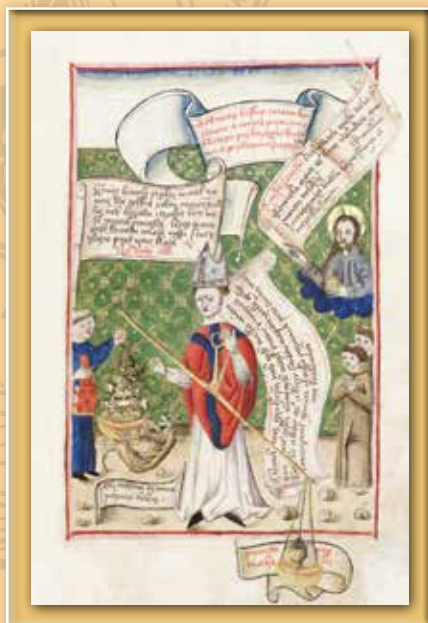
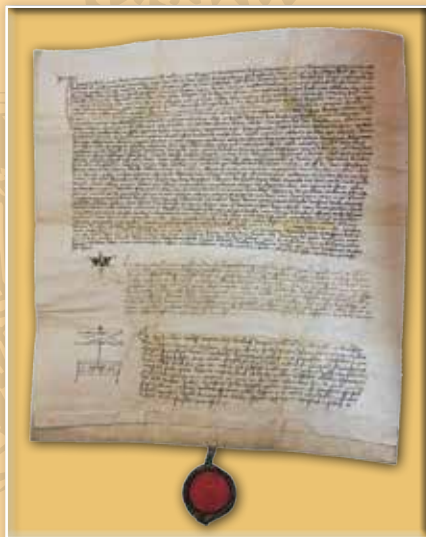
HUSITSKÉ VÁLKY

Dekret kutnohorský
ve vyhotovení v podobě
notářského instrumentu pro Jana
Husa. Wikimedia Commons.

Jan Hus na kazatelně, *Antithesis Christi et
Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka
Národního muzea – Knihovna Národního
muzea, IV B 24, fol. 37v.

Biskup váží papežskou tiáru a kalich,
Antithesis Christi et Antichristi (Jenský
kodex). 1490–1510. Sbírka Národního
muzea – Knihovna Národního muzea,
IV B 24, fol. 25r.

Od jisker nespokojenosti...

Nálady ve středověké společnosti dlouhodobě volaly po reformě církve. Na Karlově univerzitě probíhaly již od roku 1385 diskuse kolem učení nedávno zesnulého anglického teologa Jana Viklefa (John Wycliff), jenž ve svém díle vystupoval proti bohatství a světskému panování církve a za nejvyšší autoritu považoval bibli. Viklefovo učení, papežskou kurií označované za kacířské, mělo do jisté míry podporu české části univerzity a krále Václava IV., zatímco německá část akademické obce a později i arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka se stavěli proti němu. To vedlo roku 1409 k vyhlášení královského Dekretu kutnohorského, který měnil poměr hlasů na univerzitě ve prospěch českého univerzitního národa. Kazatelé pocházející z univerzitního prostředí – Jan Hus, Jakoubek ze Stríbra a Jeroným Pražský – šířili myšlenky viklefského (a nyní již i husovského) učení, které tak začalo pronikat z měst i na venkov, avšak celou dobu přitom cílili na nápravu církve, nikoliv na radikální změnu společenského řádu. Situace se ovšem vyhrocovala zejména v důsledku represí z druhé strany – již v roce 1403 bylo odsouzeno Viklefovo učení na Karlově univerzitě s přispěním německého univerzitního národa, v roce 1412 se strhly takzvané odpustkové bouře poté, co byli v Praze popraveni tři mladíci za snahu narušit prodej odpustků, a na Jana Husa byla vyhlášena klatba spojená se zákazem bohoslužebných úkonů v Praze (interdikt).

Papež s naznačenými d'ábelskými pazoury zpovídá jeptišky, *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sběrka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 35v.

Český král Václav IV. prchá ze zajetí ve Vídni.
Reprodukce podle obrazu Stanislava Hudečka.

Na obraz Václava IV. Husy/
mučedníka Božího.

HUSITSKÉ VÁLKY

Jan Hus na hranici (1415),
Antithesis Christi et Antichristi
(Jenský kodex). 1490–1510
Sbírka Národního muzea -
Knihovna Národního muzea,
IV B 24, fol. 38r.

Jeroným Pražský na hranici (1416), *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510 Sbírka Národního muzea - Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 38v.

„Sluha boží“ – obrněnec – vrhá do ohně „šelmu a falešného proroka“ (papeže), *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka Národního muzea - Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 80r.

...k plamenu odporu

Jiskrou, která zažehla plamen husitských válek, se stal proces s Janem Husem v Kostnici a jeho upálení 6. července 1415. Jeho osud následoval 30. dubna 1416 Jeroným Pražský, který se do Kostnice rovněž vypravil. Husovo učení nezaniklo, ale naopak se začalo šířit. Ještě na sklonku roku 1415 byl kostnickému koncilu doručen takzvaný stížný list proti upálení mistra Jana Husa, k němuž na osmi listech připojilo svou pečeť několik stovek českých a moravských šlechticů.

V témže období se kalich postupně stával jedním ze symbolických prvků Husova učení v souvislosti s přijímáním podobojí a zároveň se formovaly základy dvou hlavních skupin husitů – radikálů a umírněných. V Praze získával příznivce radikální kazatel Jan Želivský, oblíbený především mezi chudinou.

Snaha Václava IV. o stabilizaci situace vedla k výměně novoměstských konšelů a zatčení některých novoměstských husitů. Dav, který pod vedením Jana Želivského žádal 30. července 1419 před radnicí jejich propuštění, byl odmítnut a následný útok na radnici skončil první defenestrací a pobitím konšelů. Václav IV. byl po zprávách o událostech v Praze stižen mrtvicí a 16. srpna zemřel na Novém hradku u Kunratic. Následně došlo v českém univerzitním prostředí ke zformování základního husitského programu, takzvaných čtyř artikulů: svobodné hlásání slova Božího, přijímání pod obojím způsobem, zákaz světského panování kněží, trestání hříčů ve všech stavech.

*Smrt krále Václava IV.
na Novém hradku u Kunratic.*

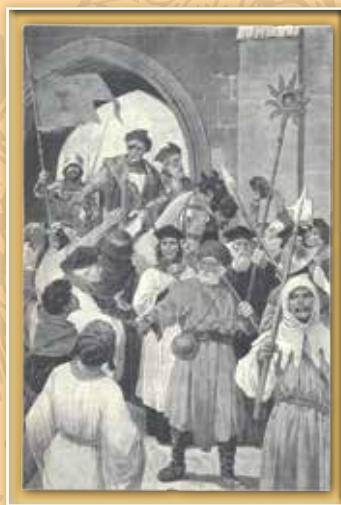
*Husité v Táboře odevzdávají majetek
do kádí. Jiří Šebek, nedatováno. VHÚ
Praha.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Bitva na Vítkově 14. července 1420 (Karel Minář, 50. léta)

Vjezd Jana Žižky z Trocnova do Prahy roku 1421

Bitva na Vítkově 14. července 1420

Útok Pražanů na Malou Stranu v roce 1419

První křížová výprava a bitva na Vítkově

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

Po smrti krále Václava IV. měl přirozený nárok na český trůn jeho mladší bratr Zikmund Lucemburský. V Čechách mu sice bylo kladeno za vinu, že přispěl k upálení Jana Husa nebo že mu přinejmenším nezabránil, přesto však byl jako potenciální panovník přijatelný. Situace se definitivně proměnila až po zasedání zemského sněmu v Brně v prosinci 1419, kde se ukázalo, že Zikmund nemíní akceptovat požadavky týkající se přijímání podobojí a kališnického vyznání.

Na základě Zikmundovy žádosti vyhlásil papež Martin V. v březnu 1420 křížovou výpravu proti husitům. Zikmund, který po odjezdu z Brna shromažďoval vojsko ve slezské Vratislavi, vytáhl do Čech, bez boje prošel Hradcem Králové a dosáhl Kutné Hory, obývané převážně katolíky. Do Prahy se mezitím stahovaly husitské posily ze sympatizujících měst a venkova. I když křížáci na konci června oblehli Prahu, nebyla zcela obklíčena, a tak mohl z města vyrazit Mikuláš z Husí, aby zničil obléhací ležení Oldřicha z Rožmberka u Tábora.

Posádky věrně Zikmundovi držely Pražský hrad a Vyšehrad, zatímco poslední strategický bod u přístupu do města na vrchu Vítkově byl provizorně opevněn husity. Křížáci zahájili 14. července na několika místech útok na Prahu, aby odvedli pozornost obránců, a zároveň napadli sruby na Vítkově. Útočníci však mohli ke srubům pronikat pouze úzkým koridorem na šíji vrchu, a než se jim podařilo prosadit svou početní převahu, přišel od pražské Horské brány vyprošťovací protiútok husitů, kteří včas rozeznali pravou podstatu celé operace křížáků. Útočníci byli na všech místech odrazeni a celá výprava, Zikmundem oficiálně ukončená 30. července, skončila nezdarem. Zikmund se pouze stihl dát 28. července korunovat na Hradě českým králem, za něhož ho ovšem husité stejně neuznali.

Nerealizovaný soutěžní návrh sochy Jana Žižky z Trocnova pro památník na vrchu Vítkov (Bohumil Kafka, 1932), VHU Praha

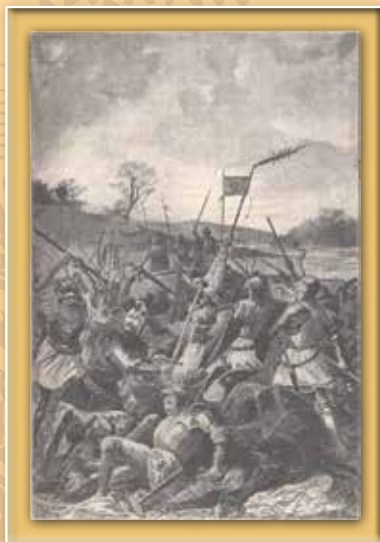
*Na Obraz Dísra Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Bitva u Sudoměře
25. března 1420

Jan Žižka v čele vojska,
Antithesis Christi et Antichristi (Jenský kodex).
1490–1510 Sbírka Národního muzea – Knihovna
Národního muzea, IV B 24, fol. 76r.

Personifikace planety Mars, spojované
podle antické tradice s válkou, provázená
scénou řádění přepadového oddílu ve druhé
polovině 15. století (Mittelalterliche
Hausbuch von Schloss Wolfegg, c. 1480).
Wikimedia Commons.

Zrození husitské vojenské síly

Již první bitvy husitských válek naznačily směr, kterým se mělo ubírat husitské vojenství. V první doložené bitvě u Živohoště v listopadu roku 1419 se husitské posily Břeňka Švihovského z Rýzmburka mířící do Prahy bránily proti šternberským jezdcům za provizorní kamennou zídou, ve druhé bitvě u Nekmíře na přelomu roku 1419 a 1420 použil Jan Žižka k obraně improvizované sedm vozů. Následoval proslulý 25. březen 1420 a bitva u Sudoměře, v níž se Jan Žižka a Břeňek Švihovský postavili na hrázi mezi jihočeskými rybníky Markovec a Škaredý těžké jízdy západočeské katolické šlechty a strakonických johanitů. Husité pod ochranou vozů zvítězili a smrtelně zranili i vůdce johanitů Jindřicha z Hradce, padl ovšem také husitský hejtman Břeňek Švihovský.

Během prvních dvou let husitských válek husitští hejtmané zdokonalovali taktiku vozové hradby s využitím všech dobových prostředků. Pěchota se rekrutovala z venkova i z měst a měšťané mohli přispět i technickým zázemím a dovednostmi ve výrobě palných zbraní – ručnic, hákovnic a děl spolu s další obléhací technikou. Postupně doplňovaná polotěžká a lehká jízda husitských vojsk měla solidní základ z řad zkušených bojovníků z bojových (a těž loupežných) družin, kteří se účastnili konfliktů předchozích let – markrabských válek na Moravě či války polského krále s Řádem německých rytířů. Do této skupiny patřili i nižší čeští šlechtici, kteří se jako hejtmané ujímali velení a zakrátko získávali proslulost: Jan Žižka, Jan Roháč z Dubé, Jakoubek z Vřesovic a mnozí další.

Boj husitů s křížáky – bojující v podobenství jako těžkooodění jezdci poslední čtvrtiny 15. století, *Antithesis Christi et Antichristi* (Jenský kodex). 1490–1510. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, IV B 24, fol. 56r.

Prilba typu šalfř, druhá polovina 15. století. VHÚ Praha.

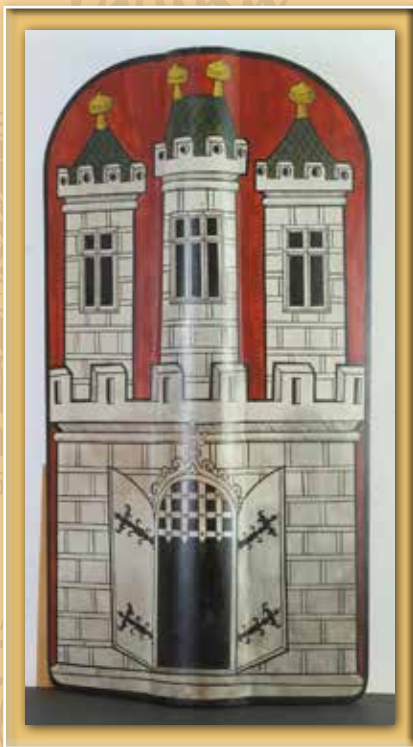

Na Obráz Dřívra Jana Husy/
Mučednyka Božeho.

HUSITSKÉ VÁLKY

Pavéza se znakem Starého Města pražského – barvy před polepšením znaku z roku 1475 (replika). VHÚ Praha.

Železný klobouk, druhá polovina 15. století. VHÚ Praha.

Sudlice (replika). VHÚ Praha.

Kropáč (replika). VHÚ Praha.

Výzbroj husitských vojsk

Třebaže na samém počátku husitských válek byl obecný stav výzbroje rodících se husitských vojsk kolísavý, netrvalo dlouho a ozbrojené síly vyznavačů kalicha doplnily vybavení na úroveň svých protivníků. Stalo se tak především díky ekonomické a výrobní síle husitských měst, významně ale přispěl i vojenský materiál ukořistěný po vítězných střetech s katolíky.

Páteční síla husitských vojsk, tedy pěchota, disponovala ponejvíce textilní ochranou trupu v podobě prošívanic a vycpávanic, tvořených vrstvením, prošíváním a vycpáváním z textilií a zbytků z textilní výroby. Nejběžněji užívanými přilbami byly železné klobouky, otevřené přilby (basinety), miskovité přilby („lebky“), místy i nově se objevující takzvané šálíře. Ochranu doplňovaly příležitostně plátové rukavice, kroužkové kapuce a límce. V závislosti na majetku a válečné štěstěně jedince mohla trup chránit i kroužková košile, vzácněji též plátová vesta či přední plech kyrysů. Hlavními zbraněmi pěchoty byly dřevcové a drtivé zbraně – sudlice, halapartny, kopí, cepy, kropáče a řemdihy spolu s kušemi a prvními palnými zbraněmi. Poboční zbraně zastupovaly tesáky, meče a dýky.

Ačkoliv mezi husitskou šlechtou byli jistě i jízdní těžkooděnci, většina husitských takzvaných polotěžkých jezdců nosila spíše menší množství prvků plátové zbroje a někteří jezdci, určení především k průzkumným a přepadovým akcím, měli dokonce charakter lehké jízdy evropského typu. Vedle mečů a dýk byla hlavními zbraněmi těžkých a polotěžkých jezdců jezdecká kopí a v případě lehkých jezdců i kuše. Prvky ochranné výstroje doplňovaly podle potřeby štíty – u pěchoty velké pavězy a příležitostně i osobní pěstní štítky, u jezdců takzvané tarče a malé jezdecké pavězky.

Bojový cep (replika). VHÚ Praha.

Biják s hlavicí zhotovenou druhotně z hlavice meče. VHÚ Praha.

22a Obraz 40istra Jana Husy/
Mučednyka Božyho.

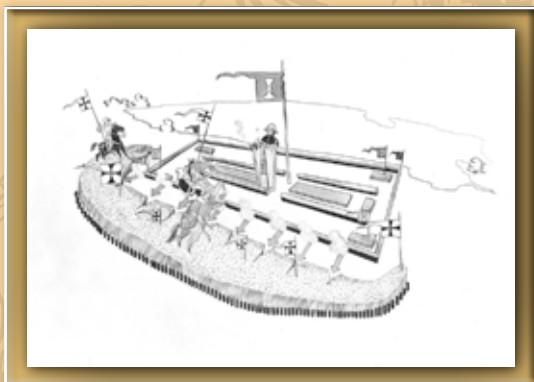

HUSITSKÉ VÁLKY

Vozová hradba čelí
přímému útoku
katolického vojska
– původní návrh
ilustrace Eduarda
Wágnera. VHÚ Praha.

Vojenské ležení císařského vojska z druhé
poloviny 15. století, obehnané vozovou hradbou
(Mittelalterliche Hausbuch von Schloss Wolfegg,
c. 1480). Wikimedia Commons.

Dobová freska – italský kondotiér
Pippo Spano z Ozory (celým jménem
Filippo Buondelmonti degli Scolari),
jeden ze Zikmundových velitelů
v husitských válkách. Foto Andrea
del Castagno. Wikimedia Commons.

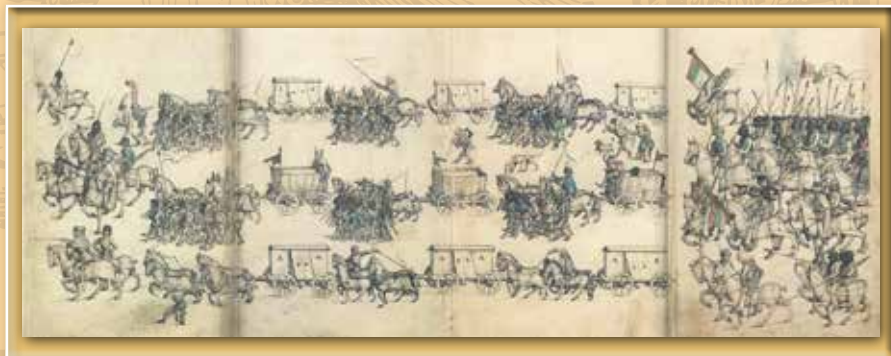
V bitvě u Schönbergu v roce 1504
nemohli čeští žoldnéři sestavit vozovou
hradbu, a byli tak nuceni bojovat v pěší
formaci za hradbou pavéz (Albrecht
Altdorfer, první čtvrtina 16. století).
Wikimedia Commons.

Vozová hradba – mýty, pravdy a otázky

Je třeba říci, že samotné využití vozů – třeba jen zásobovacích – jako provizorní ochrany tábora nebylo na začátku 15. století ničím novým a bylo známo již od raného středověku. Husitští hejtmané jej však zkombinovali s dostupnou výzbrojí, s cíleným využitím dobové palebné síly a vhodně načasovaného protiútoků tak, jak to nikdo před nimi neučinil. Z dochovaných pramenů si lze udělat představu o základní organizační jednotce, již byl bojový vůz. K němu (nikoliv přímo k boji na něm) bývalo přiřazeno kolem dvaceti mužů – šest střelců z kuší, dva střelci z ručnic, dva pavězníci, čtyři cepníci, čtyři sudličníci a dva vozatajové. Posloupnost velení šla v následujících úrovních: hejtman vozu, desátník (velitel deseti vozů), hejtman vozového řádu a hejtman nad vozy. Na úrovni posledního jmenovaného stáli též hejtman nad jízdními, hejtman nad pěšími a hejtman nad puškami a tito čtyři velitelé se zodpovídali vrchnímu hejtmanovi vojska.

Tradiční pojetí vozové hradby předpokládá vytvoření tvaru obdélníku s delší stranou natočenou ve směru předpokládaného hlavního nepřátelského náporu, přičemž vozy měly být spojovány mírně šikmo natočené přes roh, tedy „kolo na kolo“. Toto pojetí se opírá mimo jiné o předpoklad, že se vozy při tomto způsobu spojování snadno řadily vedle sebe a umožňovaly snadné a rychlé vypřahání koní s ojí umístěnou podél bočnice předchozího vozu. V současné době se nicméně mezi badateli diskutuje i o variantě, kdy by mohly být vozy řazeny řetězově za sebou čely a zadními částmi, přičemž oje by se zasouvaly vždy pod předchozí vůz – takto zformovaná hradba by pak tvořila kruh či ovál. Přesný tvar vozové hradby bohužel nemáme detailně popsán v žádném ze známých pramenů a dobová vyobrazení jsou příliš stylizovaná, aby v této věci pomohla jednoznačně rozhodnout. Otázka skutečné podoby vozové hradby tak zůstává přinejmenším částečně otevřená.

Vojsko na tažení s vozy v druhé polovině 15. století (Mittelalterliche Hausbuch von Schloss Wolfegg, c. 1480).
Wikimedia Commons.

Obraz Dítřta Jana Husy/
Mučedníka Božého.

HUSITSKÉ VÁLKY

Hrad Kotnov v Táboře.
Foto Ondřej Kořínek.
Wikimedia Commons.

3D model rekonstrukce
Žižkova hradu Kalich
s dělovou baštou. Milan
Sýkora. Ústav archeologické
památkové péče
severozápadních Čech.

3D model rekonstrukce
hradu Panna s dělovou
baštou. Ivan Lehký.
Ústav archeologické
památkové péče
severozápadních Čech.

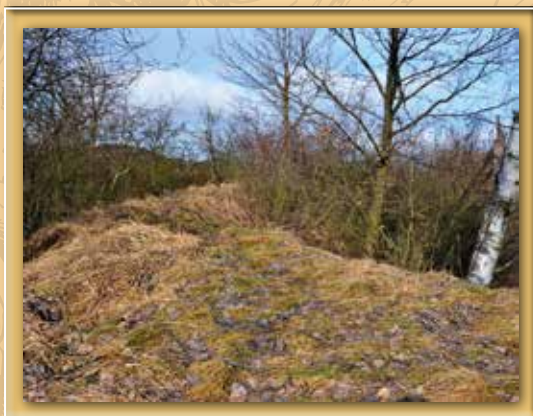

Husitské pevnosti

Během husitských válek se staly hlavními baštami katolíků hrady předních pánů, jakými byli například Rožmberkové, a spolu s nimi i města jako Plzeň či České Budějovice. Husité byli rovněž nuceni posilovat své vlastní opěrné body, jimiž byla především silná města staršího založení, která byla zároveň centry jednotlivých husitských svazů – zejména pražská města, Kolín či Hradec Králové. Vedle nich došlo k založení nového města Tábora, kam se přesunuli husité z nedalekého Sezimova Ústí. Rozvíjející se Tábor dokázal využít starší hrad Kotnov, který se stal součástí městského opevnění, a při budování fortifikací již počítal také s nasazením dobových palných zbraní.

Ve stejném duchu nezhálela ani husitská šlechta, jejíž příslušníci si začínali budovat nová sídla na strategicky výhodných místech. Husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic takto ještě po husitských válkách pro zlepšení obrany Žlutic vystavěl hrad Nevdek a přestavěl hrad Mazanec, jež takto chránily město ze severu i jihu. Obecně se u nově zakládaných opevnění objevovaly tendence k posílení opevnění proti dobovým palným zbraním a lepší možnosti využití dělostřelectva obránců. V tomto směru jsou pozoruhodné zejména severočeské hrady Kalich a Panna, které od sebe dělí necelé dva kilometry – první z nich vystavěl Jan Žižka z Trocnova, druhý naopak v reakci na tuto výstavbu založil

Pozůstatky hradu Mazanec –
koruna valu. Foto Petr Kínšt.
Wikimedia Commons.

3D model rekonstrukce
hradu Sion Jana Roháče
z Dubé. Milan Sýkora.
Ústav archeologické
památkové péče
severozápadních Čech.

*Na obraz Dítřta Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Nerealizovaný soutěžní návrh
sochy Jana Žižky z Trocnova
pro památník na vrchu Vítkov.
VHÚ Praha.

Jan Žižka jako vrátný u nebeské brány,
Antithesis Christi et Antichristi (Jenský
kodex). 1490–1510. Sbírka Národního
muzea – Knihovna Národního muzea,
IV B 24, fol. 5v.

Jan Žižka z Trocnova (Vratislav Hlava, 1931).
VHÚ Praha.

Jan Hus na hranici (Postilla, vydání z r. 1563)

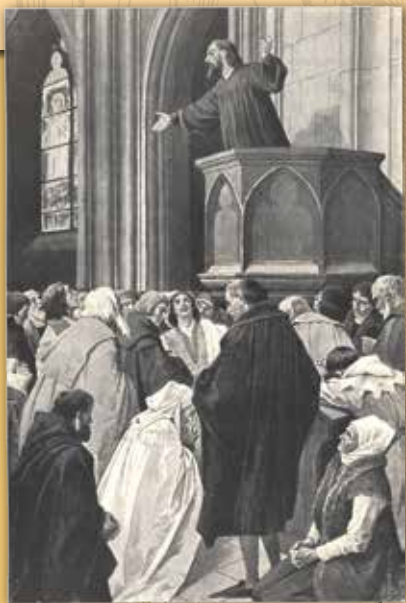
Ikonické osobnosti – Jan Hus a Jan Žižka

Fenomén husitství a husitských válek přivedl na scénu dějin značný počet pozoruhodných osobností z řad šlechty, duchovenstva i původně neurozených, kteří se do historie zapsali jako kazatelé, husitští hejtmané či jako jinak politicky aktivní osobnosti. V obecném povědomí však navždy zůstanou synonymem pro husitský věk dvě osobnosti – Jan Hus a Jan Žižka.

Jan Hus se narodil jako neurozený v Husinci u Prachatic někdy kolem roku 1370. Po získání základního vzdělání na jedné z blízkých farních škol odešel na studia do Prahy, kde se roku 1396 stal univerzitním mistrem, později děkanem a nakonec roku 1409 rektorem. Jako duchovní veřejně volal po reformě církve a opíral se o učení anglického teologa Jana Viklefa (John Wycliff). Po střetu s arcibiskupem a teologickou fakultou byl dán papežem do klatby a přišel i o podporu krále Václava, když brojil proti odpustkům. Nějaký čas přebýval u svých šlechtických přívrženců na venkově a na podzim roku 1414 se na vyzvání římského krále Zikmunda vydal na koncil do Kostnice, kde byl však místo očekávané disputace souzen, označen za kacíře a 6. července 1415 upálen.

Jan Žižka se narodil pravděpodobně kolem roku 1360 v Trocnově a je možné, že dětství strávil zčásti ve službě na královském dvoře. V letech 1408 a 1409 působil v jižních Čechách v loupežné bandě Matěje Vůdce. Podle dostupných informací

a indicií se v následujících letech až do počátku husitské revoluce živil jako žoldněř, a mohl tak získávat cenné zkušenosti, které později zúročil jako husitský hejtman. Počínaje rokem 1419 vstoupil jako velitel do husitských válek a stal se ne-li zakladatelem, tak přinejmenším jedním z prvních uživatelů taktiky vozové hradby. Husitská vojska vedl po dalších pět let, zdokonaloval jejich umění, a to i navzdory slepotě, kterou mu způsobilo zranění druhého oka. Slavný hejtman však nenalezl smrt v boji, ale na lůžku při obléhání Příbyslavi, kde 11. října 1424 podlehl onemocnění, pravděpodobně zánětlivého charakteru.

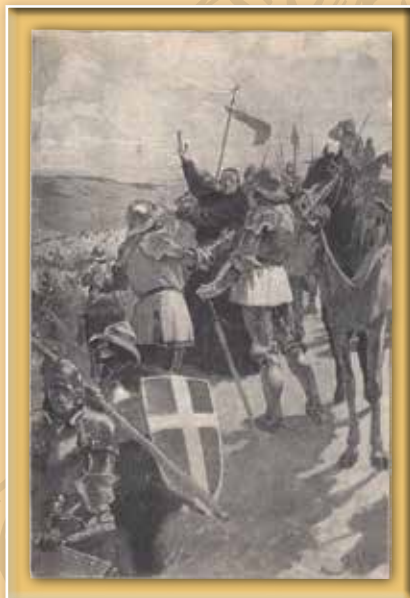

Jan Hus káže v kapli Betlémské.

Obraz díla Jana Husy/
Mučedníka Božího.

HUSITSKÉ VÁLKY

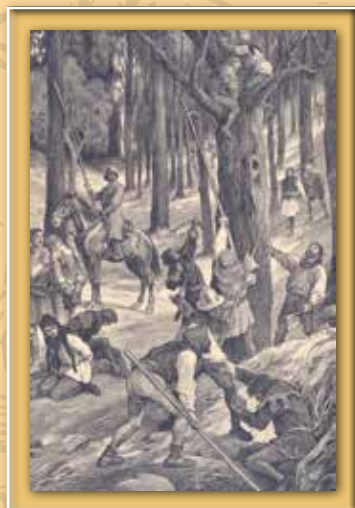
Papežský legát Henry Beaufort se snaží odvrátit křižáky od ústupu před husity u Tachova na počátku srpna 1427.

Vítězní husité přehlíží bojště po bitvě u Ústí nad Labem. Pohlednice (Mikoláš Aleš, 1886). Wikimedia Commons.

Bitva u Chrástavy 11. listopadu 1428. Eberhard Windecke – Kaiser Sigismunds Buch (c. 1440–1450). Wikimedia Commons.

Husité chytají zbytky demoralizovaných křižáků po bitvě u Domažlic.

Vítězství a porážky

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

Taktika vozové hradby počítala s vyčerpáním sil nepřátelského vojska během hlavního náporu, kdy byly útočící šiky zpomaleny a oslabeny palbou z vozů a následně zastaveny před vozovou hradbou s pomocí dřevcových a drtivých zbraní. Bitvu poté rozhodoval boční protiútok husitské pěchoty a jízdy z rychle otevřeného bočního průchodu ve vozech. Tento postup představoval ideální způsob, jak docílit vítězství, třebaže každá bitva byla vzhledem k okolnostem a terénu unikátní. Z hlediska vítězného využití taktiky vozové hradby lze považovat za ukázkové například bitvu u Hořic (1423), u Ústí nad Labem (1427) či u Staré Jesenice (1428).

Husité však navzdory svému válečnému umění nebyli na válečném poli výhradními vítězi – již v roce 1421 prohrálo vojsko vedené knězem Janem Želivským v bitvě u Mostu proti křižákům míšeňského markraběte Fridricha Bojovného. Brzy se ukázalo, že husitské vojsko je velmi zranitelné v pochodové koloně a v okamžiku, kdy v bitvě otevře vozovou hradbu, aby zahájilo protiútok. První varianta vedla k husitským porážkám u bavorského Hiltersriedu (1433) a severočeské Chrástavy (1428), druhá k porážkám u Náchoda (1427) a u Lipan (1434). Taktika vozové hradby se také nijak dále nevyvíjela, a třebaže byla opakovaně úspěšně použita i ve druhé polovině 15. století, bylo jasné, že vývoj půjde jinou cestou. Tuto skutečnost definitivně potvrdila a zpečetila porážka českých žoldnéřů v bitvě u Schönbergu (1504), kde byli nuceni bojovat bez ochrany vozů v pěší formaci proti německé žoldnéřské pěchotě – landsknechtům.

Bitva u Ústí nad Labem v roce 1427 (Josef Kočí, 1950–1952). VHÚ Praha.

*Na Obraz Mistra Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Exodus německých studentů
a mistrů z Prahy v souvislosti
s vyhlášením Dekretu
kutnohorského v roce 1409.
Pohlednice z počátku 20.
století. Wikimedia Commons.

Trosky kláštera minoritů v Benešově. Klášter byl husity vypálen roku 1420. Wikimedia Commons.

Zajetí Jana Roháče z Dubé
při dobytí Sionu 6. září 1437

Lesk a bída husitského věku

Po porážce křižáků u Domažlic 14. srpna 1431 si katolická Evropa uvědomila, že silové řešení v případě husitů není reálné a nastoupila cestu diplomacie. První jednání, která se zástupci husitů vedl papežský legát Giuliano Cesarini, vedla nakonec k vyslání českého poselstva k církevnímu koncilu v Basileji. Poselstvo vedené Prokopem Holým a Vilémem Kostkou z Postupic zde během roku 1433 hájilo program takzvaných čtyř pražských artikulů prostřednictvím předních duchovních osobností a učenců – Jana Rokycany, Mikuláše Biskupce, Oldřicha ze Znojma a Angličana Petra Payna, řečeného „Engliš“. Ačkoliv výsledek jednání nebyl zcela jednoznačný, přece jen došlo k uznání přijímání z kalicha ze strany katolické církve. Po dodatečných jednáních v Praze na přelomu zimy 1433/34 souhlasila většina husitů s ujednaným stavem a byla ochotna přijmout Zikmunda Lucemburského za krále. Odpůrci dohody z řad radikálních husitů byli nejprve poraženi 30. května 1434 v bitvě u Lipan a definitivně odstraněni ze scény dobytím hradu Sion a popravou Jana Roháče z Dubé v roce 1437.

Vojenské a politické úspěchy husitů však byly draze zaplacené dočasným úpadkem obchodu, hospodářství a částečně též kulturní úrovně. Pražská univerzita byla na úrovni provinční akademické instituce již od vyhlášení Dekretu kutnohorského roku 1409, kdy došlo k masovému exodu především německých mistrů a studentů, kteří následně založili univerzitu v Lipsku. Již roku 1420 uvalil papež Martin V. na obchodování s husity embargo trvající s drobnými výjimkami až do roku 1495. Kvůli tomuto přerušení a odklonu tradičních obchodních tras a také vzhledem k činnosti radikálních moralistů docházelo k odchodu některých řemeslníků do zahraničí, zejména

těch řazených z dnešního pohledu mezi umělecká řemesla. V neposlední řadě je třeba připomenout, že válečné události a obrazoborecké tendence vedly ke zničení či poškození mnoha cenných uměleckých děl a staveb.

Krypta románské baziliky benediktinského kláštera na Břevnově. Klášter založený již v roce 993 byl roku 1420 vypálen husity. Wikimedia Commons.

Kamnový kachel z hradu Sion, dobytého 6. září 1437. VHÚ Praha.

*Na obraz Dísra Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

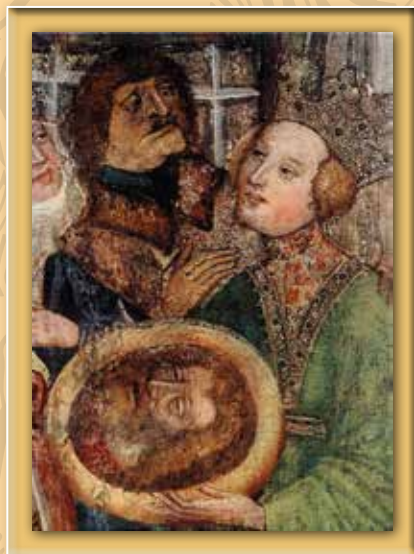
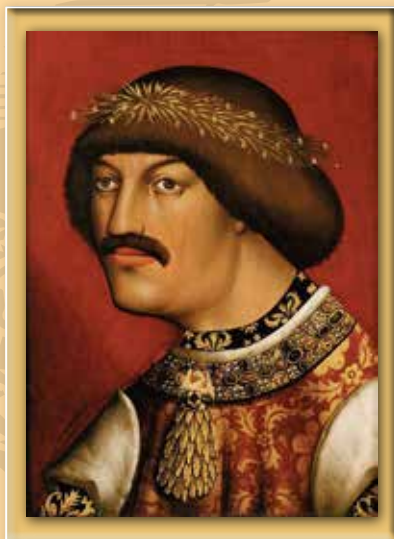

HUSITSKÉ VÁLKY

Ladislav Pohrobek. Anonym,
1457. Wikimedia Commons.

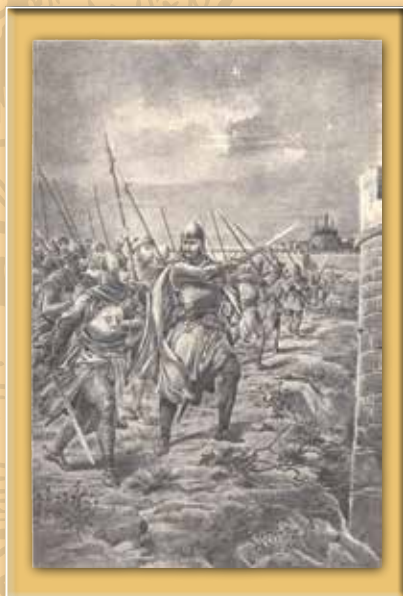

Albrecht II. Habsburský. Wikimedia
Commons.

Detail z oltáře ze Zátone (po 1430). Podle některých teorií obsahuje kryptoportrét Jiřího z Poděbrad. V případě pravdivosti této teorie by byla malba mladší, než se dosud uvádělo. Česká malba gotická, deskové malířství 1340–1450, Antonín Matějček (1938).

Dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad roku 1448

Nový návrat ke starým pořádkům

Obecně přijetí Zikmunda Lucemburského za českého krále vedlo k určité stabilizaci vztahů mezi utrakvisty a katolíky. Zdálo se, že se život v zemi vrátí víceméně do starých kolejí, třebaže obyvatelé budou dvojího vyznání. Zikmund však ještě v roce 1437 zemřel, a tak se cesta k českému trůnu otevřela Zikmundovu zeti a dědici Albrechtovi II. Habsburskému. Albrecht, který své dědické nároky prosadil v Uhrách i německých zemích, byl během roku 1438 v Čechách nucen čelit opozici, která nabízela český trůn polskému princovi Kazimírovi. Po kratším konfliktu Poláci vyklidili pole a Albrecht byl v létě korunován českým králem, avšak již v říjnu 1439 během tažení proti Turkům zemřel na úpalici.

Jeho syn Ladislav se narodil v únoru následujícího roku, a získal tak přízvisko Pohrobek. V roce 1444 byl uznán jeho nárok na uherský trůn a roku 1453 jej zvolili českým králem. S ohledem na nízký věk Ladislava však do té doby spravovaly české království lokální sněmy (landfrýdy) a posléze zemský správce Jiří z Poděbrad. Postupnou stabilizaci poměrů narušila Ladislavova nečekaná smrt v roce 1457 a následné zvolení Jiřího z Poděbrad českým králem.

Ačkoliv se Jiří, který byl utrakvista, snažil „dvojímu lidu“ vládnout vyrovnaně, obrátila se proti němu postupně domácí katolická opozice a v zemi vypukly boje. Následovala křížová výprava vyhlášená papežem Pavlem II. v roce 1466, do jejíhož čela se postavil uherský král Matyáš Korvín. Jeho si také čeští katolíci zvolili jako vzdorokrále. Konflikt známý jako „uherské války“ mezi Jiřím a Matyášem byl víceméně vyrovnaný, avšak i přesto se Jiří s ohledem na nejisté politické výhledy do budoucna rozhodl nabídnout nástupnictví polským Jagelloncům, třebaže sám měl několik synů. Břemeno válek s Matyášem tak převzal po Jiřího smrti 1471 Vladislav Jagellonský. Konec válek a začátek období relativního klidu v zemi přinesly až olomoucké úmluvy v roce 1478, kdy byly zastaveny boje a ujednány podmínky budoucích nástupnických nároků obou panovníků.

Rajhradský oltář – ukřižování z Nových Sadů (detail), c. 1430–1440.

Podle některých interpretací je zde kryptoportrét Jiřího z Poděbrad a mladého Ladislava Pohrobka. V případě pravdivosti této teorie by byla malba mladší, než se dosud uvádělo. Česká malba gotická, deskové malířství 1340–1450, Antonín Matějček (1938).

Na obrazu díla Jana Husy/
mučedníka Božího.

HUSITSKÉ VÁLKY

Pamětní odznak Partyzánské brigády Mistra Jana Husi

Pamětní medaile
1. československé partyzánské
brigády Jana Žižky z Trocnova

Pamětní medaile 2. střeleckého
pluku Jiřího z Poděbrad

Pamětní odznak
1. československé
brigády Jana Žižky
z Trocnova

Pamětní odznak ochránců
barikád z Prahy XI – Žižkova

Pamětní
medaile
bojovníků
z barikád
ze Strašnic

Pamětní medaile Revolučního
krajského národního výboru
v Táboře

Pamětní medaile 3. střeleckého
pluku Jana Žižky z Trocnova

Husitství ve faleristice

Skutečnost, že se husitská tematika ocitla v hledáčku vhodných vzorů pro nové pamětní dekorace a vyznamenání, není nijak překvapivá vzhledem k významu, který byl v české společnosti přikládán tradicím husitství a husitského vojenství. V průběhu první poloviny 20. století vzniklo na dvě desítky dekorací, které více či méně využívají husitskou symboliku.

První z nich (shodou okolností se stala i prvním československým vyznamenáním) byla Medaile Jana Žižky (Řádu „Za svobodu“), založená v říjnu 1918 mezi legionáři v Rusku. Ve vztahu k legionářským tradicím vznikla v letech 1946–1948 řada takzvaných pamětních plukovních medailí, které oslavovaly 30. výročí vzniku původních útvarů československých legií a některé se názvem a symbolikou rovněž hlásily k husitství. K nim se následně přidaly pamětní odznaky některých partyzánských útvarů a pražských bojovníků na barikádách, při jejichž ztvárnění bylo rovněž využito odkazů na husitskou symboliku. V roce 1946 byl zřízen Československý velitelský řád Jana Žižky z Trocnova jako třístupňové vyznamenání pro vynikající velitele jednotek československé zahraniční armády a spojeneckých armád během bojů druhé světové války. Ve druhé polovině 20. století se husitská symbolika objevila také v dekoracích některých služebních odznaků a absolventských odznaků vojenských vzdělávacích zařízení.

Medaile Jana Žižky
z Trocnova – 2. stupeň

Pamětní medaile dělostřelectva
Československého vojska na Rusi

Československý velitelský řád Jana Žižky z Trocnova,
1. až 3. třída

Zlatá hvězda
hrdiny ČSSR

*Na Obraz Dítřta Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Výzdoba střechy
zemljanky čs.
dobrovolníků
v Bariševce
na Ukrajině
v roce 1916.
VHÚ Praha.

Praporek, který údajně vlál 2. července 1917 v bitvě u Zborova u stanoviště
velitele 3. československého střeleckého pluku plukovníka Mamontova.
VHÚ Praha.

Husitská symbolika se často objevovala
ve výzdobě obytných vagonů československých
vojáků v Rusku. VHÚ Praha.

Jan Hus, jako ústřední motiv výzdoby čs. obytného
vagonu v Rusku v roce 1919. VHÚ Praha.

Pohlednice vydaná Informačně-osvětovým odborem
v Rusku v letech 1918–1920. VHÚ Praha.

Husitské tradice a symbolika v československých legiích

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

Obliba husitství v české společnosti devatenáctého a počátku dvacátého století inspirovala také československé dobrovolníky v první světové válce. Většina z nich považovala úspěšné husitské válečníky za svůj vzor. Zejména v Rusku, kde se československé vojsko muselo postarat zcela samo o sebe a vyvinulo se v samostatnou obec, která měla své vlastní školy, tiskárny, hospodářská a osvětová střediska, žurnalistiku či peněžnictví, panoval mezi vojáky bratrský duch, který odvozovali z husitství a sokolství.

V roce 1916 se také husitská symbolika stala jedním z prvních národních československých prvků na stejnokrojích čs. dobrovolníků. Při formování 3. čs. střeleckého pluku začali jeho příslušníci nosit černé nárameníky s červenými kalichy. Československá střelecká brigáda byla uváděna jako „Husitská“ a po rozšíření Čs. brigády na 1. čs. divizi v létě 1917 dostala přídomek „Husitská“ také tato divize.

Na husitské tradice odkazovaly též názvy pluků

1. čs. divize:

- 1. čs. střelecký pluk Mistra Jana Husi
- 2. čs. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad
- 3. čs. střelecký pluk Jana Žižky z Trocnova
- 4. čs. střelecký pluk Prokopa Velikého
- 1. čs. dělostřelecký pluk Jana Žižky z Trocnova
- 1. jezdecký pluk Jana Jiskry z Brandýsa
(od roku 1919)

Husitský válečník s bojovým vozem byl středním motivem plakátu od Františka Záhorského-Ziegelheima pro výstavu čs. legií konanou v Jekatěrinburku v říjnu 1918. VHÚ Praha.

Nárameník velitele
3. čs. střeleckého pluku
plukovníka
N. P. Mamontova.
VHÚ Praha.

Ruský nárameník podporučíka
Čs. dělostřeleckého divizionu I. čs. střelecké
husitské divize 1917 (vlevo) a ruský
nárameník podporučíka Československé
střelecké husitské brigády 1917 (vpravo).
VHÚ Praha.

*Na Obraz Mistra Jana Husi/
Mučedníka Božího.*

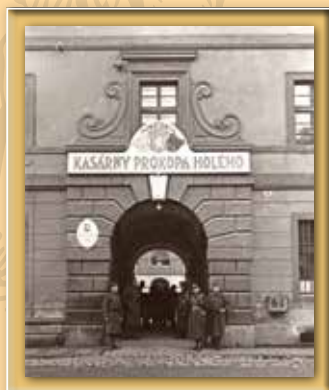

HUSITSKÉ VÁLKY

První příslušníci československého vojska slavnostně přísahají u Husova pomníku na pražském Staroměstském náměstí 8. listopadu 1918. Foto VÚA-VHA.

Husitské tradice se uplatnily mimo jiné při pojmenování vojenských objektů. Příkladem jsou kasárna Prokopa Holého v Terezíně, kde byl dislokován peší pluk 42. Foto VÚA-VHA.

Odkazem na husitské vojenství je též proslulé heslo husitských bojovníků: „Nepřátel se nelekejte, na množství nehleďte!“ Jeho fragmenty jsou patrné v levé části zobrazeného motivu, kde je viditelná část standarty dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova. Foto archiv Karla Straky.

Prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk přehlíží 1. čs. střelecký pluk ruských legií „Mistra Jana Husí“. Foto VHA.

Husitství v symbolech a tradicích československé branné moci z let 1918–1939

Čestné názvy útvarů pěchoty

Dum sua pro Christo membra cremanda dedit

Odkaz na husitské hnutí a jeho vojenství se nejvýrazněji projevil v pojmenování útvarů československé branné moci. Čestné názvy vycházející z těchto tradic byly zastoupeny u hlavních zbraní, tedy u útvarů pěchoty, dělostřelectva a jezdeckva. V rámci pěchoty šlo o pěší pluk 1 „Mistra Jana Husí“, pěší pluk 3 „Jana Žižky z Trocnova“ a pěší pluk 4 „Prokopa Holého“.

Pěší pluk 1 „Mistra Jana Husí“ vznikl ze spojení 1. čs. střeleckého pluku ruských legií a dvou těles domácího vojska, tedy čs. pěšího pluku č. 91 a střeleckého pluku č. 29. Na základech náhradních praporů obou posledně jmenovaných útvarů byl vytvořen náhradní prapor unifikovaného pěšího pluku 1. Pojmenování vyjadřovalo návaznost na původní čestný název 1. čs. střeleckého pluku ruských legií. Pěší pluk 1 „Mistra Jana Husí“ nejprve sídlil od ledna 1920 do ledna 1921 v Praze. Výjimku tvořil II. prapor, jenž byl posádkou v Českých Budějovicích. K soustředění útvaru došlo v českobudějovické posádce v lednu 1931. Jen I. prapor se nacházel od září 1928 do října 1938 v Kaplicích.

Pěší pluk 3 „Jana Žižky z Trocnova“ měl obdobný vývoj. Také jeho čestný název byl převzat od 3. čs. střeleckého pluku ruských legií. V unifikaci splynul legionářský útvar s domácím čs. pěším plukem č. 3. Z posledně uvedeného tělesa vznikl náhradní prapor unifikovaného pluku. Domovskou posádkou útvaru byla Kroměříž. Pouze III. prapor krátce sídlil v letech 1920–1921 ve Fryštátě a Jablunkově. Pěší pluk 4 „Prokopa Holého“ byl vytvořen ze 4. čs. střeleckého pluku ruských legií a domácího čs. pěšího pluku č. 18. Druhý z obou útvarů se transformoval na náhradní prapor unifikovaného pluku. Útvar nebyl po téměř celou svou existenci mezi dvěma světovými válkami dislokován v jedné posádce. Po překonání provizorií prvních poválečných let se většina pluku sešla v Hradci Králové. Zde došlo k soustředění útvaru jako celku jen na relativně krátkou dobu tři let (1933–1936). První prapor byl od roku 1936 dislokován nejprve v Dobrušce a od prosince 1938 v Žamberku. Druhý prapor ve shodné době přешel do Rychnova nad Kněžnou.

Defilé 1. čs. střeleckého pluku
ruských legií „Mistra Jana Husí“

Foto VHA.

*Na obraz Mistra Jana Husí/
mučedníka Božého.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Ministr národní obrany František Machník sleduje defilé dělostřeleckého pluku 1 „Jana Žižky z Trocnova“. Foto reprodukce z publikace Armáda a národ. Praha 1938.

Kasárna dělostřeleckého pluku 1 „Jana Žižky z Trocnova“ v Praze-Ruzyni. Foto VÚA-VHA.

Vojenská slavnost dělostřeleckého pluku 1 „Jana Žižky z Trocnova“ na pražském Staroměstském náměstí. Ústřední motiv zde tvoří standarta útvaru. Foto VÚA-VHA.

Husitství v symbolech a tradicích československé branné moci z let 1918–1939 Čestné názvy útvarů dělostřelectva a jezdeckta

Dum sua pro Christo membra creanda dedit

V rámci dělostřelectva figuroval jako nositel názvového odkazu husitského vojenství dělostřelecký pluk 1 „Jana Žižky z Trocnova“. Útvar vznikl v červenci 1920, kdy byla dokončena unifikace domácího čs. pluku polního dělostřelectva č. 1 s 1. plukem lehkého dělostřelectva a 1. dělostřeleckým muničním divizionem čs. legií v Rusku. Čestný název útvar obdržel v září 1920.

Počáteční provizoria byla překonána v říjnu 1920, kdy v Praze vznikl I. a II. oddíl pluku. Od října 1924 existoval III. oddíl. V listopadu 1927 byl celý útvar soustředěn v Ruzyni. Bez ohledu na dislokační změny zde trvale sídlil náhradní oddíl pluku. Změna nastala v říjnu 1933, kdy se III. oddíl přesunul do Bíliny. Dislokační situace útvaru se poté na řadu let stabilizovala. Zásadní změny nastaly až v květnu 1938. Velitelství pluku s I. oddílem odešlo do Jihlavy. Současně se II. oddíl přesunul do Třebíče, kde zůstal do června, kdy byl přemístěn rovněž do Jihlavy. V Ruzyni se útvar jako celek soustředil v období od října do listopadu 1938.

Též jezdeckto mělo svého nositele husitské tradice. Při unifikaci vznikl jezdecký (později dragounský) pluk 1 „Jana Jiskry z Brandýsa“. Na počátku se v něm sešel 1. jízdní pluk čs. legií v Rusku s útvary domácího vojska, tedy s dragounským plukem č. 1 a hulánským plukem č. 11. Organizační výstavba základních součástí unifikovaného útvaru probíhala v letech 1920–1921 v Praze, Terezíně a Postoloprtech. Od září 1921 byla I. korouhev dislokována natrvalo v Praze. V listopadu téhož roku vznikla na základě vnitřních přesunů v útvaru II. korouhev. Nacházela se v Terezíně. V letech 1936–1938 působila I. korouhev v Mostě. Na jaře 1938 se přesunula do Ruzyně. V srpnu téhož roku byla do Velvar přemístěna náhradní korouhev, která se již od roku 1921 nacházela v Terezíně.

Nejvýraznějším připomenutím husitských tradic se stalo umístění

Památníku osvobození na vrchu Vítkově v Praze, tedy na místě památné husitské bitvy. Ústřední badatelské, archivní a muzejní pracoviště pro uchování památek na boj za státní a národní samostatnost z let 1914 – 1918 bylo ústavem Ministerstva národní obrany.

Foto VÚA–VHA.

*Na Obraz Dítřta Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Prapor 3. dělostřeleckého oddílu
dělostřeleckého pluku 1. VHÚ Praha.

Prapor partyzánské
brigády Jana Žižky.
VHÚ Praha.

Prapor veteránů
partyzánské
brigády Mistra
Jana Husi. VHÚ
Praha.

Původní návrh znaku
311. československé bombardovací
perutě RAF. VHÚ Praha.

Československý odboj v letech druhé světové války

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit.*

Husitské – či spíše Husovo – heslo „Pravda vítězí“, nedílná součást velkého státního znaku z meziválečného období, zmizelo v roce 1939 ze standardy protektorátního prezidenta Emila Háchy. Nezmizelo však úplně, ale symbolicky se přesunulo na prapory, pod kterými bojovali příslušníci čs. jednotek v zahraničí. Poprvé se heslo objevilo na praporu pěšího pluku 1 ve Francii, poté ve Velké Británii, stejně jako na Středním východě a později i u čs. vojenské jednotky a brigád v Sovětském svazu. Přestože měly v této době prapory pluků a oddílů rozličnou podobu, heslo a motiv lva se objevovaly na většině z nich. Prapory s heslem „Pravda vítězí“ se vrátily v roce 1945 jako symboly statečného boje Čechoslováků do osvobozené vlasti.

Zřejmě vůbec k prvnímu použití husitské symboliky došlo již ve Francii v roce 1940, kdy se na praporu 3. oddílu československého dělostřeleckého pluku 1 objevil vyšítný nápis s heslem připisovaným Janu Žižkovi: „Bijte, zabijte, nikoho neživte!“ I ve Velké Británii se v rámci československých leteckých perutí RAF objevily husitské motivy. Definitivní podoba znaku 311. čs. bombardovací perutě ve Velké Británii byla schválena v říjnu roku 1941 heraldickým oddělením královského letectva a stvrzena podpisem britského panovníka Jiřího VI. Na znaku jsou vyobrazeny řemdiha a okovaný cep, typické husitské zbraně, a heslo „Na množství nehleďte“.

Na východní frontě byla u čs. vojenské jednotky v SSSR husitská symbolika užita i na bojové technice. V nově vytvořeném tankovém praporu byl 30. září 1943 v Novochoopersku jeden z deseti tanků T-34/76 slavnostně pojmenován a na věži opatřen velkým nápisem „Žižka“. Velitelem tanku byl tehdejší ppor. Josef Buršík. Partyzánské skupiny, jež se zformovaly kolem výsadek ze Sovětského svazu, nesly rovněž jména husitských osobností. Na Českomoravské vrchovině tak působil výsadek, později partyzánská brigáda Mistr Jan Hus, na Beskydsku pak Jan Žižka. I některé domácí odbojové skupiny přejímaly husitské názvy. Příkladem může být skupina Palcát, která se na Popovicku vytvořila kolem výsadku Carbon.

Tank „Žižka“
při pohřbu
podporučíka
Stěpana Vajdy.
VHÚ Praha.

*Na Obraz Mistra Jana Husy/
Mučedníka Božeho.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Tankista československé armády před jezdeckou sochou Jana Žižky na pražském Vítkově, 1952. VHÚ Praha.

Blůza kapitána železničního vojska. Zajímavá ukázka husitské tradice na límcových výložkách a Čestného odznaku „Za budování brannosti“ I. třídy s Karlem IV., 50. léta 20. století. VHÚ Praha.

Nárameník stejnokroje žáka Vojenské školy Jana Žižky z Trocnova. 50. léta 20. století. VHÚ Praha.

Zástava vz. 52 s čestným názvem Jana Žižky. VHÚ Praha.

Husitská tradice v poválečné československé armádě

Po roce 1945 byla husitská tradice v československé armádě stále přítomná zejména v názvech útvarů, které navazovaly na předválečná a legionářská pojmenování. Po únorovém převratu v roce 1948 armáda nastoupila cestu k sovětizaci. Důležitou součástí tradic vedle čs. rudoarmějců, interbrigadistů a činnosti čs. jednotek v SSSR zůstal i odkaz husitství.

Místem významných událostí v životě armády se stal památník na pražském Vítkově, kde byla 14. července 1950 odhalena jezdecká socha Jana Žižky. Ve stejném roce došlo v armádě k zavedení nového stejnokrojového předpisu. Kromě převzetí většiny označení podle sovětského vzoru byla nově zavedena i jedna husitská inspirace. Šlo o označení velitelů na nejrůznějších stupních symbolem husitského palcátu na límcových výložkách. Od roku 1959 se palcáty přesunuly na nárameníky, kde se udržely až do 90. let.

Jména husitských vojevůdců se nadále objevovala v názvech vojenských útvarů a institucí. Nejznámější se staly vojenské školy, které nesly jméno Jana Žižky. Nejprve to byla Vojenská škola Jana Žižky z Trocnova v Moravské Třebové a později Vojenské gymnázium Jana Žižky z Trocnova.

Jeden husitský motiv se stal nejen prvkem na vojenských stejnokrojích, ale i ústředním symbolem Československa. V souvislosti se schválením socialistické ústavy v roce 1960, která změnila název státu na Československou socialistickou republiku, byl v listopadu téhož roku zaveden i nový státní znak. Úpravu státního znaku a návrh nové prezidentské standardy vypracoval výtvarník Milan Heger. Nová podoba státního symbolu však nebyla zkonzultována s heraldiky a byla vybrána v neveřejné soutěži. Nejmarkantnějším rozdílem oproti původnímu znaku je pětiúhelníkový štít symbolizující husitskou pavězu. Královská koruna byla nahrazena pěticípou hvězdou a prsní štítek modrým symbolem pohoří Kriváň a hořící vatrou. Znak byl pouze v jediné variantě, jež se používala na všech vnějších symbolech státu až do roku 1989.

Čepicový odznak
Československé lidové
armády, 60. léta 20. století.
VHÚ Praha.

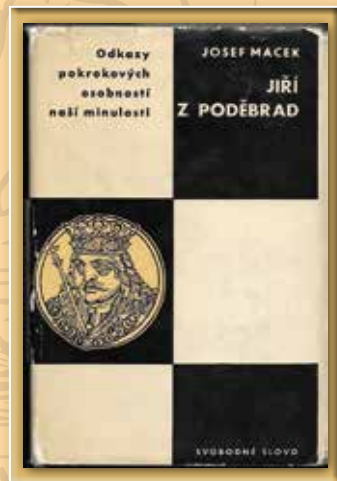
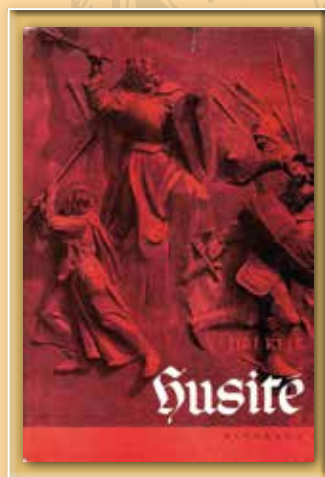
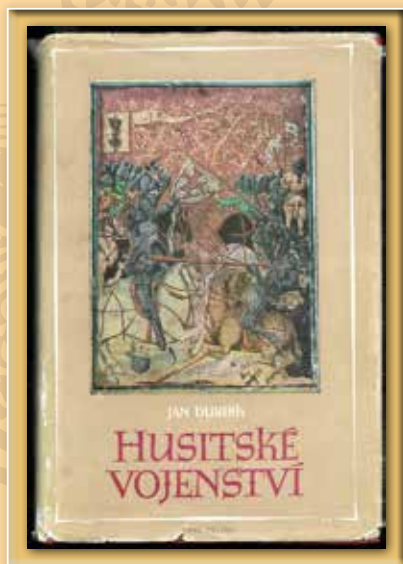

Rukávový znak Vojenského
gymnázia Jana Žižky
z Trocnova, 80. léta 20.
století. VHÚ Praha.

*Na obrazu dístra Jana Husy/
mučedníka Božího.*

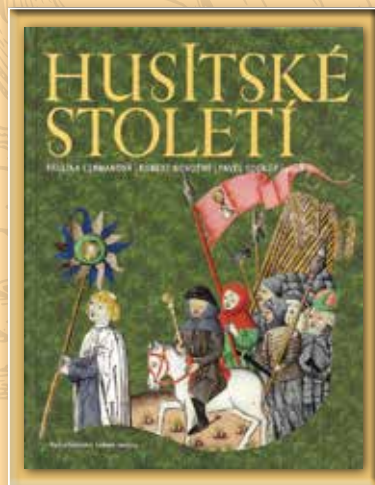
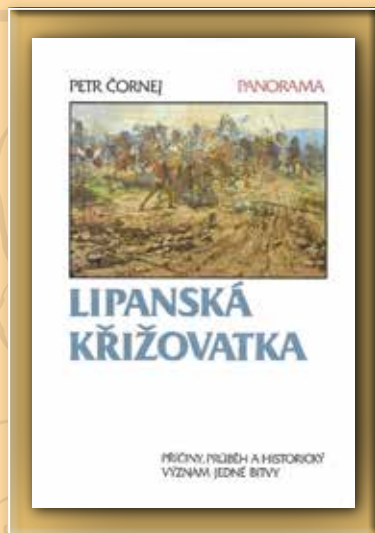

HUSITSKÉ VÁLKY

Husitství v hledáčku historických věd

*Hæc fuit effigies quondam venerabilis Husi,
Dum sua pro Christi*

Moderní české dějepisectví objevovalo husitskou tematiku v několika etapách a s poněkud rozdílnými přístupy. Na základy novodobého bádání položené v 18. a na počátku 19. století Františkem Martinem Pelclem a Josefem Dobrovským navázal v následujících desetiletích František Palacký, jenž se stal zakladatelem moderního dějepisectví. Jeho chápání husitství zůstalo dlouho neměnné. Potřebu kritického přehodnocení některých Palackého závěrů včetně chápání husitství vyjádřili v následujících desetiletích a v první půli 20. století historici Jaroslav Goll a někteří jeho následovníci jako Josef Pekař či Josef Šusta, kteří husitství vnímali více v původním historickém kontextu a nesouhlasili s jeho napojením na moderní sociální a politickou realitu. Jiní historici, jako například Pekařův žák Jan Slavík, naopak podporovali pojetí Palackého, z něhož vycházel i koncept Masarykova českého národního programu.

Po únorovém převratu 1948 začalo cílené vyzdvihování husitství jako významného sociálního a revolučního hnutí, jež velice dobře zapadalo do komunistického pojetí revolučních tradic v oficiální kultuře. Významným představitelem tohoto období byl historik Zdeněk Nejedlý. V 60. a 70. letech následovalo postupné opadnutí ideologicky motivovaného zájmu o husitství, což vedlo k jistému uvolnění badatelského prostoru pro etablované i začínající historiky. Tento proces byl definitivně završen rokem 1989, který pro téma husitství naplno otevřel cestu k badatelské, diskusní a interpretační svobodě.

Ilustrativní výběr odborných prací, jež se zaměřily na tematiku husitství a byly vydány od vzniku Československé republiky do současnosti.

*Na Obraz Dítřta Jana Husy/
Mučedníka Božího.*

HUSITSKÉ VÁLKY

Zimní bitevní scéna z husitských válek.
Radomír Kolář, 1951. VHÚ Praha.

Jan Žižka.
Mikoláš Aleš,
nedatováno.
VHÚ Praha.

Model pro návrh
pomníku Jana Žižky.
Bohumil Kafka,
1930. VHÚ Praha.

Anonymní
nerealizovaný
soutěžní návrh
na Československý
velitelský rád Jana
Žižky z Trocnova,
1946. VHÚ Praha.

Druhý život husitství v politickém programu a umění

Odkaz osobnosti Jana Husa a husitství během dramatických událostí třicetileté války a rekatolizace českých zemí v 17. století upadl do stínu, avšak nikdy zcela nevytizel. Udržel se především díky literárním dílům evangelických exulantů v 17. a 18. století, jejichž prostřednictvím se také následně během 18. a na počátku 19. století postupně vracel do povědomí českého obyvatelstva. Oceňovali jej jak osvícenští učenci, tak národně uvědomělí katolíci spolu s německými protestanty, kteří v Husovi viděli předchůdce německých reformátorů. V období válek protinapoleonské koalice s Francií na přelomu 18. a 19. století došlo také k výraznější glorifikaci husitské vojenské tradice ve snaze povzbudit mladé české muže k aktivní podpoře obrany proti Napoleonovým armádám.

Po roce 1848 se idea Husa a husitství německému prostředí vzdálila a naopak došlo k jejímu těsnému sepětí s českým národním hnutím, které vyzdvihovalo husitskou epochu jako vrchol českých dějin v demokratickém duchu přinášející pokrok. Hlavní zásluhu na tom měli historiografové v čele s Františkem Palackým. I díky tomu oslovilo husitství mnoho významných tvůrců, pro něž se stalo hlubokým zdrojem inspirace ve všech oblastech umění. Palackého značně oslavné pojetí později v době Československé republiky kritizovali někteří historici v čele s Josefem Pekařem, nicméně i tak se stalo základem pro český národní program Tomáše Garrigua Masaryka. V duchu oné doby byla roku 1920 založena také Církev československá husitská. Politický vývoj po roce 1948 vedl k nové interpretaci husitství jako sociálního hnutí a revolučního odporu proti útlaku šlechty a duchovenstva a tento náhled se udržel v oficiální propagandě až do roku 1989.

Těluška 6. roty. Jindřich Vlček, 1919. VHÚ Praha.

Agitační plakát ČSLA, 50. léta 20. století.
VHÚ Praha.

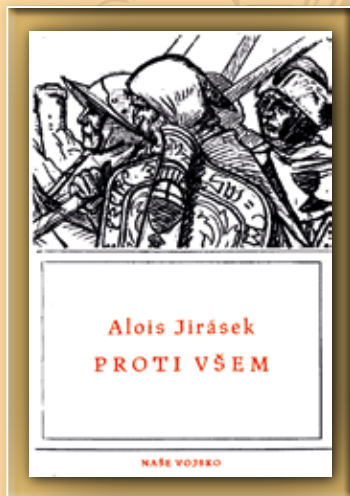
Na obraz dístra Jana Husy/
mučedníka Božího.

HUSITSKÉ VÁLKY

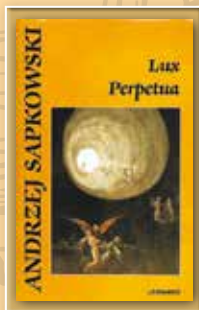
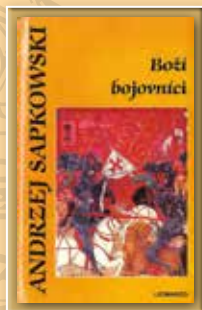
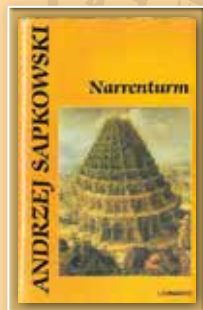
Střet pěších bojovníků z období husitských válek v podání spolku oživené historie. Foto Alena Jungmanová. Civitas Pragensis.

Historický román Aloise Jirásky: Proti všem. Naše vojsko, Praha 1952.

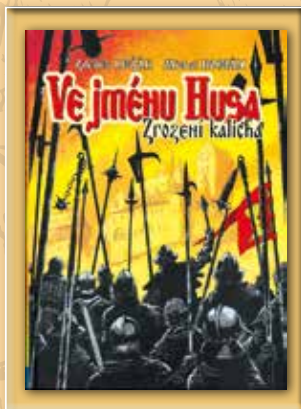
Jan Žižka (Zdeněk Štěpánek) stojí na bojovém voze před bitvou u Sudoměře ve filmu Jan Žižka (režie Otakar Vávra, 1955).

Trilogie Andrzeje Sapkowského, která se pohybuje na hranici žánru fantasy, je zasazená do prostředí husitských válek.

Druhý život husitství ve filmu, literatuře a volnočasových aktivitách

Fenomén husitství oslovil v novodobých dějinách kromě výtvarných a hudebních umělců rovněž řadu literárně činných autorů. Ze starších lze zmínit Jana Neruda (Žižkova smrt, 1862) či Svatopluka Čecha (Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do 15. století, 1889) a následně neodmyslitelného Aloise Jiráska, který téma husitství převedl jak na stránky prózy (Mezi proudy, Proti všem, Bratrstvo, 1887–1909), tak do podoby divadelních her (Husitská trilogie: Jan Hus, Jan Žižka, Jan Roháč, 1903–1914). Na motivy Jiráskových prací byla později režisérem Otakarem Vávrou natočena i filmová trilogie (Jan Hus, Jan Žižka, Proti všem, 1954–1956). Vedle ní následovaly ve druhé polovině 20. století další tři filmy s husitskou tematikou, k nimž se v roce 2015 připojil třídílný televizní film Jan Hus. Husitství se věnuje historická beletrie z posledních let (Vlastimil Vondruška: Husitská eposy I. až VII., 2014–2018), ale prostupuje i žánr fantasy (Andrzej Sapkowski: Narrenturm, Boží bojovníci, Lux Perpetua, 2005–2010). Husitství zejména v podobě vojenství ožilo ve druhé polovině 20. století díky rozmachu historického šermu a následně až do současnosti v přidružených oblastech takzvané oživené historie (reenactmentu). Nejnověji vstupuje husitství do světa počítačových her – prozatím jen ve formě náznaků ve hře Kingdom Come: Deliverance (2018), jejíž děj se odehrává nedlouho před nástupem husitství během mocenského soupeření mezi Václavem IV. a Zikmundem Lucemburským.

Publikace pro mládež, jež spojuje populárně naučné zpracování husitské tematiky s komiksem.

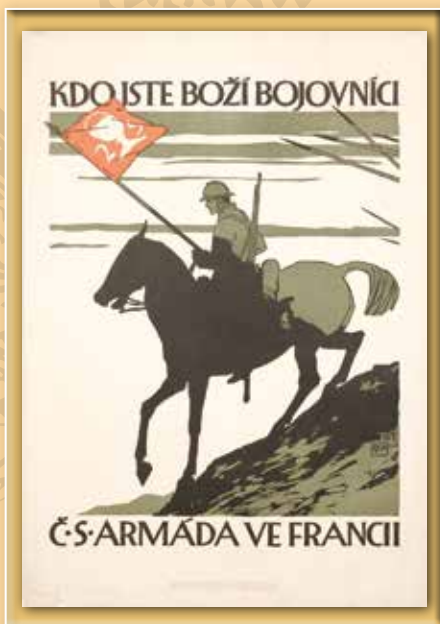
Snímek z počítačové hry Kingdom Come: Deliverance. Warhorse Studios s. r. o.

HUSITSKÉ VÁLKY

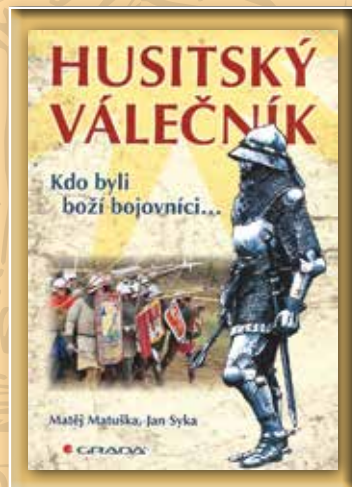
Vlastenecký agitační plakát
z období první světové války.
Vojtěch Preissig, 1918.
VHÚ Praha.

Upoutávka na Vojenské historické muzeum Praha z roku
1955. VHÚ Praha.

Populárně naučná publikace
se zaměřením na husitské vojenství

Odkazy husitství

Ohlédneme-li se za obdobím husitství zpět do pozdního středověku, můžeme konstatovat, že mu bylo vyhrazeno sotva sto let života. Přinejmenším dvojnásobek času však zabírá úsek dějin, po který fenomén husitství velmi výrazně ovlivňoval národní vědomí a sebeuvědomění. A dá se říci, že jeho vliv v různých podobách přetrvává. Tento odkaz je poměrně mnohostranný a je téměř nemožné shrnout jej několika větami. Kdybychom se přece jen chtěli pokusit o co nejstručnější charakteristiku, pravděpodobně bychom ji vyjádřili takto: V obecné české historické paměti se asi nejvíce udržuje myšlenka, že český národ dokázal v minulosti v době ohrožení a útlaku své hodnoty a svobodu hájit i proti výrazně silnějším protivníkům, tedy zcela v duchu titulu knihy Aloise Jiráska Proti všem. Neměli bychom ovšem zapomínat ani na skutečnost, že i v dnešním svobodném světě husitství v naší historické paměti odkazuje k myšlence vlastenectví a uvědomění si národní identity v pozitivním slova smyslu, avšak že přitom nemá a nemělo by mít nic společného s jakoukoliv formou vyhroceného nacionalismu, který se projevuje nesmyslným šovinismem.

Vítězný návrh na Československý velitelský řád Jana Žižky z Trocnova, 1946. VHU Praha.

Památník Jana Žižky na bojišti u Sudoměře.
Foto Petr Brož. Wikimedia Commons.

Na Obraz Adistra Jana Husy/
Mučedníka Božího.

HUSITSKÉ VÁLKY

Autorský kolektiv:

Mgr. Jan Biederman, Ph.D., Mgr. Tomáš Jakl, Mgr. Ilona Krbcová, PhDr. Karel Straka, Ph.D., Zdeněk Špitálník

Grafické zpracování: Ing. Jiří Král

Jazyková redakce: Kamil Novák, Milena Krejsková

Fotografie a 3D modely:

Radko Janata, Marie Křížová, Ondřej Kořínek, Petr Kinšt, Alena Jungmanová, Ivan Lehký, Milan Sýkora, Petr Brož

Zdroje a poděkování:

Vojenský historický ústav Praha (VHÚ), Knihovna VHÚ Praha, Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA – VHA), Knihovna Národního muzea Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech,

Warhorse Studios, Wikimedia Commons

© Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha, 2019

Radko Janata, Marie Křížová, Ondřej Kořínek, Petr Kinšt, Alena Jungmanová, Ivan Lehký, Milan Sýkora, Petr Brož